

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ ШКІЛ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ ЗАКАРПАТТЯ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

Зміни державно-територіального підпорядкування Закарпаття другої половини XIX – початку XXI століття – входження до складу різних держав (Австро-Угорщини, Чехословаччини, Угорщини, Радянського Союзу, України), зумовили зміни в освітній політиці кожної з них, які визначали ідеологічні, організаційно-педагогічні та змістові особливості підготовки вчителів початкових шкіл в умовах поліетнічного регіону.

Ключові слова: *початкова школа; вчитель початкової школи; вчительська семінарія; педагогічне училище; педагогічний інститут; Закарпаття.*

Постановка проблеми. Перетворення в сфері загальної середньої освіти зумовлюють зміни в системі підготовки педагогічних кадрів, здатних до адекватного реагування на виклики, які зумовлені інтенсифікацією глобалізаційних процесів, стрімким розвитком інформаційного суспільства, що актуалізує переосмислення значення освіти в цивілізаційному вимірі. Доцільність нашого дослідження зумовлена суперечністю на рівні кадрової професіоналізації, а саме: між зростаючими вимогами до професійного рівня сучасного вчителя та неповнотою реалізації в його підготовці принципу інтеграції освітньої інноватики та історико-педагогічних надбань; між потребою у контекстно-компетентнісній підготовці вчителя початкової школи та необхідністю врахування її національно-регіонального компоненту. Зокрема, актуальним у цьому плані є вивчення історичної ретроспективи підготовки вчителів у Закарпатті, як одному з поліетнічних регіонів нашої держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні аспекти та шляхи оновлення педагогічної освіти розкрито в працях сучасних учених: В. Андрущенко, А. Бойко, В. Бондаря, О. Дубасенюк, В. Лугового, О. Мороза, О. Сухомлинської та ін. Історія професійної підготовки вчительських кадрів в Україні досліджувалася Н. Дем'яненко, О. Дзевєрїним, М. Заволокою, В. Майбородою, Л. Семеновською та ін. Розвиток освіти Закарпаття, зокрема й питання підготовки вчительських кадрів, відображено у розвідках закарпатських науковців В. Гомонная, М. Талапканича, В. Росула, В. Химинця, П. Ходанича та ін.

Мета статті – вивчити особливості професійної підготовки вчителів початкових шкіл в освітніх закладах Закарпаття впродовж другої половини XIX – початку XXI століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання фахової підготовки вчителів для початкових шкіл Закарпаття постало ще в 1848 р., проте його актуальність не зменшилась і до сьогоднішніх днів. Упродовж більш, ніж півтори століття проблема підготовки вчительських кадрів у Закарпатті залежала, насамперед, від соціально-економічних та суспільно-історичних змін, які торкнулися цього регіону. Найважливішим чинником були зміни державно-територіального підпорядкування закарпатських земель, які за цей період входили до складу Австро-Угорщини, Чехословаччини, Угорщини, Радянського Союзу, України. Варто зазначити, що географічне сусідство Закарпаття (Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина) та історичні події зумовили багатонаціональність (всього понад 30 національностей – українці, русини, угорці, роми, румуни, словаки, німці, росіяни та ін.) населення краю, яке впродовж століть мирно співіснувало, взаємозбагачуючи культуру, традиції та освіту.

Отож, у зв'язку з прийняттям Закону Угорщини «Про утворення незалежних угорських міністерств» (Закон III від 16 березня 1848 р.) [1], було створено Міністерство

релігії та народної освіти, яке приступило до реалізації ідеї обов'язкової початкової освіти. Особливою гострото питання підготовки вчителів початкових шкіл набуло в різних регіонах Австро-Угорської імперії, в тому числі й у Закарпатті, населення якого отримало, внаслідок буржуазної революції у 1848-1849 рр., право на здійснення рідномовної початкової освіти. Вимоги щодо професійної підготовки вчителів для початкових шкіл були задекларовані тільки в 1868 р. після прийняття освітнього Закону XXXVIII «Про народну освіту» (1868. évi XXXVIII. Törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában) [2] Йозефа Етвеша (тогочасний міністр культури й освіти Угорщини). Закон вважався прогресивним й утверджував задекларовані революцією 1848 р. демократичні принципи, насамперед, право кожного народу на забезпечення навчання рідною мовою. Зокрема, розділ 7 Закону – «Вчительські училища» – присвячений питанню організації та змісту підготовки вчителів до роботи в початкових школах. Так, державою організовується 20 училищ з підготовки вчителів у різних регіонах. На території Закарпаття у другій половині XIX – на початку XX століття діяли Ужгородська учительська семінарія (з 1794 року), Ужгородська греко-католицька жіноча учительська семінарія (з 1902 року) та Мукачівська Угорська Королівська державна народошкільна семінарія (з 1914 року).

Створенню вчительських семінарій (училищ) передували такі організаційні умови: кожне вчительська семінарія повинна була пов'язуватися зі звичайною початковою школою, де б майбутні вчителі проходили практичну педагогічну підготовку. Також до семінарії мало належати хоча б 2 гектари саду, де семінаристи могли б одержати знання й уміння зі землеробства, овочівництва, виноградарства. Навчально-виховний процес забезпечували директор, щонайменше 2 викладачі, один помічник викладача та один учитель початкової школи, в якій проводилася педагогічна практика [2, §81–84]. У кожній вчительській семінарії мала бути створена бібліотека, на поповнення книжкового фонду якої державою щороку виділялися кошти. У вчительських семінаріях здійснювався диференційований підхід у змісті підготовки вчителів чоловічої та жіночої статі. Так, окрім вчительських училищ для чоловіків, §106 Закону XXXVIII було передбачено: «Держава в різних регіонах створює жіночі вчительські училища, в яких готуватиме жінок-учителів для класів дівчат вищих початкових та горожанських шкіл» [2, §106]. До вчительських училищ приймалися фізично здорові особи чоловічої статі, яким виповнилося 15 років та які закінчили 4 класи гімназії, реальної або горожанської школи, мали необхідні знання з рідної мови, математики, географії та історії. Для вступу необхідно було пред'явити атестат про закінчення попереднього навчального закладу або ж скласти вступний іспит. Навчання у вчительському училищі тривало три роки. До жіночих вчительських семінарій, то до них зараховувалися дівчата, яким виповнилося 14 років. Вони мали закінчити вищу початкову школу. Для всіх дівчат обов'язковим був вступний іспит з усіх навчальних предметів вищої початкової школи. Жіночі вчительські училища в переважній більшості були закритого типу, тобто всім дівчатам належало проживати в його межах. Дозвіл на проживання за межами вчительського училища надавався рішенням педагогічної ради вкрай винятково. Термін навчання у жіночих вчительських училищах так само, як і в чоловічих, становив 3 роки. Серед викладацького складу, окрім чоловіків-викладачів, допускалися й жінки-викладачі для викладання «жіночих» предметів. Навчання було платним, стипендії не виплачувалися. Проте обдаровані вихованці з бідних сімей навчалися за рахунок навчального закладу. Квота для вихованців, які перебували на безкоштовному навчанні, визначалася Міністерством релігії та народної освіти Австро-Угорщини.

Вивчивши навчальні плани для чоловічих та жіночих вчительських училищ, ми дійшли таких висновків: кількість навчальних дисциплін у чоловічих вчительських семінаріях більша, ніж у жіночих, відповідно 16 і 13 дисциплін. Їх зміст спрямований на оволодіння майбутніми вчителями початкових шкіл основами наукових знань з різних галузей науки, сільського господарства та виробництва. І для чоловічих, і для жіночих вчительських училищ (семінарій) обов'язковим було вивчення теорії виховання, проте методика навчання предметів наявна тільки в навчальних планах для чоловічих вчительських

училищ. Для жіночих училищ характерна перевага навчальних курсів, спрямованих на методику виховання дівчат з метою їх підготовки до ведення домашнього господарства, виконання різноманітної жіночої роботи (приготування їжі, садівництво, городництво, прибирання, ручна праця, пов'язана з вишиванням, шиттям тощо) [2, § 88, 112]. Таким чином, зміст педагогічної освіти відображав запити суспільства, а саме: в рамках досліджуваного періоду закарпатського краю жінки не були соціально активними, не виконували суспільно значущих функцій, а отже – зміст їхньої освіти обмежувався рамками домогосподарування. Хоча, в цілому, запропонований перелік навчальних предметів забезпечував гармонійний та всебічний розвиток особистості майбутнього вчителя.

Перед завершенням учительського училища (семінарії), вихованці впродовж одного-двох років проходили переддипломну практику, в ході якої виконували письмові контрольні роботи з усіх навчальних дисциплін, а з методики навчання складали іспит. Успішне завершення іспиту дозволяло отримати диплом. Якщо ж випускник хотів одержати право на викладання у вищій початковій або горожанській школі, йому необхідно було додатково скласти ще один іспит з навчальних предметів, які вивчалися у старшій початковій та горожанській школах, а також із методики їх викладання. Якщо випускник двічі не складав іспит, він більше не допускався до іспиту і не міг отримати диплом учителя [2, §102–104].

Варто зазначити, що до кінця XIX – початку XX століття підготовка вчителів для національних початкових шкіл Закарпаття зазнала регресивних змін у плані можливостей навчання рідною мовою. Закон XXVI «Про впорядкування заробітної платні учителів парафіяльних та муніципальних шкіл (Törvénycikk a községi, valamint a hitfelekezetek által fentartott elemi iskolákban működő tanítók és tanítónők fizetésének rendezéséről)» [3, арк. 17–21] та Закон XXVII «Про правові відносини у недержавних початкових народних школах та винагороди вчителів муніципальних та парафіяльних шкіл (Törvénycikk a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól)» [4] визначали, що посаду вчителя початкової школи міг обіймати вчитель, який був громадянином Угорщини, вмів грамотно читати й писати угорською мовою, навчати нею, тому й кількість слухачів учительських семінарій з числа закарпатських русинів суттєво зменшилася.

У 1919 р. закарпатські землі переходять під юрисдикцію Чехословаччини й становлять єдину адміністративно-територіальну одиницю – Підкарпатську Русь. Упровадження основних положень Конституції Чехословацької Республіки зумовило необхідність не тільки розширення мережі навчально-виховних закладів для школоповинних учнів та дорослого неписьменного населення, але й питання забезпечення цих закладів висококваліфікованими кадрами, які могли б реалізувати рідномовну освіту. В цей період на території сучасного Закарпаття підготовку педагогічних кадрів здійснювали три семінарії – дві в м. Ужгород та одна в м. Мукачево. Про відсутність педагогічних кадрів свідчить звернення Реферату освіти (орган управління освітою в краї) до Президента автономної директорії Підкарпатської Русі з констатацією факту відсутності вчителів у 400 школах краю та проханням «Жебы помочь недостатку учителей треба устроить 5 месячные курсы для чешских интеллигентных людей» [5, арк.1]. Такі курси пропонувалося зорганізувати при Ужгородській та Мукачівській учительських семінаріях. У відповідь на це прохання автономна директорія прийняла рішення не тільки про доступ до вчительських курсів чехословацької інтелігенції, але й інтелігенції підкарпатських русинів: «Директорія согласна сь сим проектом, но требует, чтобы на сии курсы были приняты вь первых на то способні интеллигентніи подкарпатские русины» [5, арк. 18]. Також рішення директорії зобов'язувало місцеві засоби масової інформації опублікувати оголошення про набір на вчительські курси.

Чехословацьким урядом у перші роки приєднання Підкарпатської Русі вчителям, які не мали чехословацького громадянства або ж які мали дипломи вчителів для роботи в угорських школах, було заборонено працювати у школах. Згодом питання впорядкування діяльності вчителів було врегульоване урядовим Розпорядженням «О упорядкованю отношения учительских особ при державных учебных, образовательных и воспитательных заведениях бывшюь мадярскоь державы на Словенску и в Подкарпатской Руси» від 29 листопада 1923 р. за № 226, згідно з яким вчителі визнавалися державними службовцями

[6, с. 1–2]. Так, під тиском громадськості та об'єктивної необхідності у вчителів, чехословацький уряд прийняв рішення щодо нострифікації дипломів, а саме – наданні можливості угорським вчителям скласти іспити русинською мовою й отримати право на викладання в русинських школах [7, с. 122]. Диференціювалися такі види іспитів, як іспит учительських здібностей (передбачав складання комплексного фахового іспиту в усній та письмовій формах, а також виконання практичного завдання), спеціальний іспит (передбачав виявлення рівня знань та вмінь використання термінології з різних навчальних предметів в усному та писемному мовленні), додатковий іспит (проводився з русинської мови). Спеціальні та додаткові іспити передбачалися для складання вчителями, які одержали дипломи до 1918 р., а для тих вчителів, які працюють у школах у період з 1919 р. по 1922 р. і мають педагогічний стаж 20 місяців проводиться тільки один іспит – іспит учительських здібностей, оскільки вони вже мають практику викладання в початкових школах русинською мовою [7, с. 122]. В архівних даних достатньо широко представлені прохання вчителів щодо складання іспитів для підтвердження дипломів, протоколи засідань комісій на іспитах зрілості (нострифікації угорських учительських дипломів), рішення комісій, шкільного реферату тощо. За підтримки «Народовецького учительського товариства в Ужгороді», шкільного відділу Цивільної управи та провідних педагогів у жовтні 1931 р. був укладений Статут курсів для екстернатної форми підготовки вчителів до іспитів зрілості в учительських семінаріях [8, арк. 1–2]. Згідно з цим Статутом, передбачалося створення двох окремих курсів підготовки вчителів-екстернів:

1) дворічних – для осіб, які успішно закінчили чотири класи горожанської школи або гімназії;

2) однорічних – для осіб, які вже мають вищу освіту або досвід роботи в школі.

На час укладення Статуту отримати педагогічну кваліфікацію виявило бажання 49 осіб у дворічних курсах та 45 осіб – в однорічних курсах. Тижневе навантаження складало 26-28 годин. Навчання проводилося з понеділка по суботу з 18.00 до 21.15 год, а в неділю – з 8.00 до 11.15 год, що уможливило навчання вчителів на цих курсах без відриву від роботи в школі. Ці курси мали достатньо високий рівень професійної підготовки, оскільки навчальним планом передбачалося вивчення таких дисциплін, як русинська мова, чеська мова, педагогіка, методика навчання, психологія, математика, фізика, природознавство, хімія, географія, історія, гра на музичному інструменті, спів, креслення, медичні знання, тілесне виховання.

У березні 1939 р. закарпатські землі перейшли до складу Угорщини під назвою «Підкарпаття». Варто зауважити, що уряд Угорщини вважав, що Закарпаття повернулося до своєї батьківщини, до складу якої воно входило до 1919 р. Підготовка вчителів продовжує здійснюватися в діючих учительських семінаріях (дві в м. Ужгород та одна в м. Мукачево). Але виникає проблема з кількістю учительських кадрів, яка, головним чином, була спричинена Розпорядженням шкільного відділу «Цивільного правління» Підкарпаття від 24 березня 1939 р., згідно з яким «зі шкіл були звільнені всі українські емігранти, що прийшли сюди починаючи з 28 жовтня 1918 р. Працювати в школах мали право лише представники російської еміграції, що боролися з більшовизмом» [9, с. 210]. Варто зауважити, що таке очищення рядів педагогів від «неблагонадійних» осіб, мало місце і в Чехословацький період, а потім, як покаже історія, і в наступні періоди.

Важливого значення з боку угорського уряду та регентського комісаріату Підкарпаття надавалося фаховій підготовці вчителів. Так, розпорядження міністра релігії та народної освіти Балінта Гомана зобов'язувало (§14) вчителів початкових шкіл всіх типів та форм власності брати участь в усіх навчальних програмах, де б вони ознайолювалися з особливостями організації навчально-виховного процесу, управлінням освітніми закладами тощо [10, с. 585]. Зокрема, в щорічному зверненні регентського комісара М. Козьми до вчителів ідеться: «чтобы число фаховообразованных и свое званя вірно исповняющих воспитателей въ новомъ школьномъ році зновъ прибывало», тому необхідно «чтобы всі преподаватели подъ мой надзоръ принадлежащихъ школь и воспитательныхъ институтовъ путемъ добровольного самообразования познакомились зъ программными принципами домашней педагогії и чтобы въ своей преподавательной работі руководилися ними» [11, с. 2]. Принципово новим у підготовці вчителів початкових шкіл була організація

навчання за обміном. З цією метою організовувалися літні курси, проводилися екскурсії до Будапешта. Всього 400 русинських учителів відвідали Угорщину з метою вдосконалення мовної практики, вивчення історії та культури угорців. Натомість 43 вчителі з Угорщини взяли участь у курсах русинської мови в Ужгороді, які організувала греко-католицька учительська семінарія [12, с. 10]. Участь у роботі мовних курсів «утвердила межі мадярськими и руськими учителями чувство едности і въ великій мъръ приспѣла къ взаимной почести обохъ народовъ и учительства» [13, с. 8]. Також здійснювався обмін учителями, зокрема, вчителі-угорці направлялися на роботу в неугорські школи, а вчителів-русинів направляли вглиб Угорщини. Разом з тим, кількість учителів-русинів почала регулюватися вже в стінах учительських семінарій, адже угорський уряд не вважав доцільним використовувати русинську мову як викладову, оскільки кількість семінаристів-угорців невпинно збільшувалась, то й мова навчання повинна відповідати цій тенденції. Або ж, аналізуючи кількість слухачів русинського відділення Мукачівської вчительської семінарії (138 хлопців та 269 дівчат), угорський уряд робить висновок, що тут «занадто багато кандидатів в учителі русинського походження. Потрібно б встановити річну потребу вчителів і, згідно з тим, регулювати прийом русинських вчителів» [14, с. 552]. На нашу думку, беззаперечним негативом є звуження прав корінної нації краю щодо здобуття освіти рідною мовою, але позитивним є спроба державного регулювання ліцензованих обсягів підготовки майбутніх учителів.

Після завершення військових дій у жовтні 1944 р. закарпатські землі ввійшли до складу Радянського Союзу, а 22 січня 1946 р. Указом Президії Верховної Ради СРСР було утворено Закарпатську область у складі УРСР. Питання підготовки вчителів для початкових шкіл отримало новий поворот. Найперше була реорганізована мережа вчительських семінарій. Зокрема, 3 липня 1945 р. одну з семінарій з м. Ужгород було перенесено до м. Хуст з метою «полегшити навчання в семінаріях дітям Хустської, Волівської, Рахівської, Севлюської та Тячівської округ», а також у м. Мукачево був відкритий відділ «по підготовці робітників дошкільного виховання» [15, арк. 24]. У серпні цього ж року постановою Народної Ради Закарпатської України було затверджено «Тимчасове положення учительських семінарій Закарпатської України», згідно з яким завдання вчительських семінарій – «готувати висококваліфіковані, політично-грамотні і віддані справі Батьківщини кадри вчителів початкової школи» [15, арк. 63]. Тимчасове положення визначало загальні засади діяльності семінарій (термін навчання (4 роки), гендерну рівність (спільне навчання хлопців та дівчат), віковий ценз семінаристів (від 14 до 25 років)), здійснення керівництва, матеріальне забезпечення, діяльність педагогічної ради, правила прийому, підсумкова атестація випускників. Напередодні 1945-1946 навчального року радянська влада Закарпаття розпочала підготовку власних педагогічних кадрів, де ідейна спрямованість стала визначальною. З метою переходу педагогічних училищ, які діяли на території новоствореної Закарпатської області, на навчальні плани педагогічних училищ УРСР, Радою Народних комісарів УРСР була прийнята Постанова № 379 від 7 березня 1946 р. «Про продовження терміну навчання в педучилищах Закарпатської області», згідно з якою продовжено термін навчання на II – III курсах педагогічних училищ на один рік, а для перших курсів термін навчання продовжено на три тижні тому, що: «слухачі педучилищ Закарпатської області до вступу в педучилища не вивчали зовсім геометрії, алгебри, української мови й літератури, російської мови й літератури, географії СРСР, історії СРСР, Конституції СРСР, Конституції УРСР» [16, арк. 46]. Також, з метою підготовки масових кадрів з місцевого населення для промисловості, сільського господарства та культурних закладів Закарпатської області, Рада Міністрів УРСР та Центрального комітету КП (б)У видало Постанову № 600 від 6 квітня 1946 р., якою зобов'язувало Міністерство освіти УРСР організувати в 1946 р. перепідготовку педагогічних кадрів, в тому числі й 800 вчителів початкових шкіл [16, арк. 90]. Згодом учительські семінарії були перейменовані в педагогічні училища. Ужгородське педагогічне училище ввійшло до Ужгородського державного університету, Хустське педагогічне училище перенесено до м. Мукачева. Відтак, підготовка вчителів для початкових шкіл здійснювалася в Мукачівському педагогічному училищі українською мовою. А в період 1982–1992 рр. у стінах навчального закладу забезпечується підготовка вчителів початкових класів для національних шкіл Закарпаття з угорською та румунською мовами навчання.

Кінець ХХ ст. ознаменований здобуттям Україною незалежності, відтак Закарпаття стало невід'ємною частиною молодшої української держави. Підготовка педагогічних кадрів у Закарпатті, як і загалом по всій Україні, набула нових демократичних ознак, які призвели до змін змісту підготовки вчителів початкової школи, розроблення галузевих стандартів, впровадження досягнень європейської педагогіки. На сьогоднішній день підготовку вчителів для початкових шкіл Закарпатської області здійснюють такі навчальні заклади: Мукачівський державний університет (освітні ступені «бакалавр», «магістр»), в структуру якого входить Мукачівський гуманітарно-педагогічний коледж (освітньо-кваліфікаційний рівень «молодший спеціаліст»), та Закарпатський угорський педагогічний інститут імені Ференца Ракоці II (освітній ступінь «бакалавр»), відкритому в м. Берегове за сприяння урядів України та Угорщини. В останніх двох навчальних закладах здійснюється також підготовка вчителів для угорськомовних початкових шкіл. Підготовка педагогічних кадрів для початкових шкіл зі словацькою та румунською мовою навчання вищими навчальними закладами краю не здійснюється.

Висновки. Поліетнічність закарпатського краю зумовлює діяльність початкових шкіл з державною та національними мовами навчання (угорською, румунською, словацькою), які потребують підготовки кваліфікованих вчителів початкових шкіл. Перебування закарпатських земель упродовж другої половини ХІХ – початку ХХІ ст. у складі різних держав зумовлювало зміну освітньої політики, визначало основні тенденції в системі освіти, в тому числі й кадрового забезпечення діяльності початкових шкіл. Вважаємо, що процес підготовки вчителів початкових шкіл в освітніх закладах Закарпаття досліджуваного періоду, в першу чергу, залежав від політики та ідеології держави. Адже, навіть найдемократичніша держава спрямована на утвердження та реалізацію державницьких інтересів – впровадження навчання державною мовою, ідеологізація змісту підготовки вчителів, нострифікація освітніх документів тощо. Перспективними напрямками дослідження вважаємо вивчення питань, пов'язаних зі змістом підготовки вчителів для початкових шкіл з національними мовами навчання, вдосконаленням та модернізацією професійної підготовки вчителів тощо.

Список використаної літератури

1848. évi III. törvénycikk független magyar felelős ministerium alakításáról. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5271>
1868. évi XXXVIII. Törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5360>
- Державний архів Закарпатської області, м. Ужгород (ДАЗО), Ф. 113 (Королівський шкільний інспекторат Ужанської жупи м. Ужгород, 1894р.), оп. 2, спр. 52 (Закон об упорядоченні зарплати учителів и циркуляр и распоряжение Министерства просвещения Венгерского королевства о его исполнении 1894 р.). – 36 арк.
1907. évi XXVII. törvénycikk a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6966>
- ДАЗО, Ф. 28 (Реферат освіти Підкарпатської Русі, м. Ужгород, 1919–1920 рр.), оп. 2, спр. 53 (Переписка з міністерством освіти і Ужгородською вчительською семінарією про організацію при ній вчительських кадрів 1919–1920 рр.). – 40 арк.
- Правительственное распоряжение з дня 29 листопада 1923 р. О упорядкованню одношення учительських особ при державних учебных, образовательных и выховательных заведениях бывшю мадярскою державы на Словенску и в Подкарпатской Руси // Урядовый Вістник школьного одділа цивильної управи Подкарпатської Русі / Редакцією школьного одділа. – Рочник IV. – Число 1. – 1924. – с. 1–6.
- Испыты для учительства народных школ // Урядовый Вістник школьного одділа цивильної управи Подкарпатської Русі / Редакцією школьного одділа. – Рочник III. – 1923. – С.121–123.
- ДАЗО, Ф. 28 (Реферат освіти Підкарпатської Русі, м. Ужгород, 1931–1933 рр.), оп. 2, спр. 1886 (Положення про курси для вчителів-екстернів, навчальний план курсів і розклад годин 1931–1933 рр.). – 11 арк.
- Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура / україномовний варіант українсько-угорського видання / Під ред. М. Вегеша, Ч. Фединець; [Редколег.: Ю. Остапеч, Р. Офіцинський, Л. Сорко, М. Токар, с. Черничко; Відповід. за вип. М. Токар]. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2010. – 720с.
- Fedinec Csilla. Iratok a Kárpátaljai Magyarorság Történetéhez 1918–1944. Törvények, rendeletek, kisebbségi programok, nyilatkozatok / Csilla Fedinec. – Somorja – Dunaszerdahely: Fórum Kisebbségi Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó, 2004. – 663 o.
- Козьма Н. До воспитателей Подкарпатя! / Николай Козьма // Народна школа. – 1941–1942. – Ч.1-2. – с. 2.

12. Галась А. Курсь руського языка для учителевъ мадярського материнського языка въ Унгварь / Ант. Галась // Народна школа. – 1942. – Ч.1. – С.10 – 11.
13. Марина Ю. Робота трехъ літ / Юлій Марина // Народна школа. – 1942. – Ч.1. – с. 5 – 8.
14. Нариси історії Закарпаття. Том II (1918 – 1945) / Редакційна колегія: І. Гранчак, Е. Балагурі, І. Грицак, В. Ілько, І. Поп: історія. – Ужгород, видавництво «Закарпаття», 1995. – 663 с.
15. ДАЗО, Ф. Р-177 (Уполномоченный Народной Рады Закарпатской Украины по делам просвещения г. Ужгород Закарпатской Украины, 9 декабря 1944 г. – 18 декабря 1945 г.), оп. 1, спр. 1 (Постановление Центрального Комитета Коммунистической партии и Народной Рады Закарпатской Украины). – 75 арк.
16. Центральний державний архів органів влади, м. Київ, Ф. 166 (Міністерство освіти УРСР. Канцелярія), оп. 15, спр. 127 (Постанови Ради Міністрів УРСР з питань народної освіти (Том I), 4 січня – 23 квітня 1946 р.). – 131 арк.

References

1. *III. Law of independent Hungarian Ministerium responsible for the conversion of* (1848). (Law of Hungary). Retrieved from <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5271> (in Hung.).
2. *XXXVIII. Articles of a public school education in the subject* (1868). (Law of Hungary). Retrieved from <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5360> (in Hung.).
3. *State Archives of Transcarpathian region, Uzhgorod*, F. 113 (Royal School Inspectorate Uzhansky zhupy, Uzhgorod, 1894.), descr. 2, c. 52, 17-21 (in Ukr.).
4. *XXVII. Law Article a non-public elementary school and the municipal relationship for hitfelekezeti néptanítók and emoluments* (1907). (Law of Hungary). Retrieved from <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6966> (in Hung.).
5. *State Archives of Transcarpathian region, Uzhgorod*, F. 28 (Summary of Education Subcarpathian Rus, Uzhgorod, 1919-1920 yy.), descr. 2, c. 53, 1,18 (in Ukr.).
6. Governmental order On streamlining relations with teachers of state educational institutions of the former Hungarian state in Slovakia and Subcarpathian Rus. *Uriadovyi visnyk shkilnoho viddilu tsyvilnoho upravlinnia Pidkarpatskoi Rusi (Official Gazette of the civil administration school Subcarpathian Rus)*, 1924, 1, 1-6 (in Ukr.).
7. Examinations for Teachers of public schools. *Uriadovyi visnyk shkilnoho viddilu tsyvilnoho upravlinnia Pidkarpatskoi Rusi (Official Gazette of the civil administration school Subcarpathian Rus)*, 1923, 3, 121-123 (in Ukr.).
8. *State Archives of Transcarpathian region, Uzhgorod*, F. 28 (Summary of Education Subcarpathian Rus, Uzhgorod, 1931-1933 yy.), descr. 2, c. 1886, 1-2. (in Ukr.).
9. Ostapets, Yu., Ofitsynskiy, R. et al. (2010). In Vehesh, M. & Fedynets, Ch. (Ed.). *Transcarpathia 1919-2009: history, politics, culture. Ukrainian-language version of the Ukrainian-Hungarian edition*. Uzhgorod: Lyran (in Ukr.).
10. Fedinec, Cs. (2004). *Documents of the Transcarpathian Hungarians history of 1918-1944. Laws, regulations and minority programs, statements*. Somorja – Dunajska Streda: Forum Minority Institute. Lilium Aurum Publishing (in Hung.).
11. Kozma, M. (1941-1942). For educators Pidkarpatiya. *The People's School*, 1-2, 2 (in Ukr.).
12. Halas, A. (1942). Russian language course for teachers of Hungarian in Ungvar. *The People's School*, 1, 10-11 (in Ukr.).
13. Maryna Yu. (1942). Work of three years. *The People's School*, 1, 5-8 (in Ukr.).
14. *Essays on the history of Transcarpathia. II. 1918-1945* (1995). In Hranchak, I. (Ed.). Uzhgorod: Zakarpattya (in Ukr.).
15. *State Archives of Transcarpathian region, Uzhgorod*, F. R-177 (Authorized People's Council of Transcarpathian Ukraine for education, Uzhgorod, Transcarpathian Ukraine, 9 December 1944 – 18 December 1945), descr. 1, c.1, 24, 63 (in Ukr.).
16. *Central State Archive of government, Kyiv*, F. 166 (The Ministry of Education of the USSR. Chancellery), descr. 15, c.127, 46, 90 (in Ukr.).

FIZESHI Oktaviya,

Doctor in Pedagogy, Associate Professor, Dean of Pedagogy Faculty,
Mukachevo State University
e-mail: oktavia_fizesi@mail.ru

PRIMARY SCHOOL TEACHERS' TRAINING IN EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF THE TRANSCARPATIA: THE RETROSPECTIVE ANALYSIS

Abstract. *Introduction. Appropriateness of our study is caused by the contradiction between the growing requirements to the professional level of modern teacher and incompleteness of the implementation in his preparation of the principle of integrating of educational innovations and historical and pedagogical achievements, the necessity of considering of the national and regional component.*

Purpose is to study the features of the professional training of the primary school teachers in the educational institutions of Transcarpathia during the second half of the 19th century and the early 21st century.

Results. In the period that the author examines in Transcarpathia there was Uzhgorod Teacher's Seminary (since 1794), Uzhgorod Greek Catholic Women Teachers Seminary (since 1902) and Mukachiv Hungarian Royal State Folk School Seminary (since 1914). The Law "On Public Education" (since 1868) defined the organizational conditions of teachers' colleges. The analysis of the curricula showed that the study of the theory of education was obligatory, but the methodology of teaching has been only in the curricula of colleges for men. In the Czechoslovak period for the first time were organized the courses of external studies form where the teachers were preparing for maturity exams in teachers' seminaries. In the period of return of the Transcarpathia into Hungary acted the curriculum of mutual exchange between teachers and students of Uzhgorod and Budapest. But Hungary gradually reduces the number of students - the future teachers in schools with Ruthenian language teaching. The Soviet period is characterized by the unification of the plans for training primary school teachers, all the seminaries have been reorganized into Mukachiv Pedagogical College. In this College in a period from 1982 till 1992, the teaching took place also Hungarian, and Romanian on specialty "Primary teaching". In Transcarpathia of the early 21st century the number of the educational institutions which provide training of the primary school teachers, including with the national languages of instruction has increased: they are Mukachiv State University, Mukachiv Humanitarian Pedagogical College, Transcarpathian Hungarian Pedagogical Institute named after Ferenc Rakoczy II.

Originality. Here is reasonable the process of formation and development of the system of training of the primary school teachers in the Transcarpathia region in the second half of the 19th century and the early 21st century as the consequent-dependent transformations in its organization, in its structure, in the contents of its activity, which are determined by the state-territorial subordination of this region.

Conclusion. In this paper was revealed and actualized the constructive retro experience of training of the primary school teachers in Transcarpathia region (the regulatory support; the improvement of the system of training teachers for primary schools with the national languages of instruction, etc.).

Key words: *the primary school, the primary school teacher, the teacher's seminary, Pedagogical College, Pedagogical Institute, the Transcarpathia region.*

Одержано редакцією 22.03.2017
Прийнято до публікації 29.03.2017